

Mihăiță STROE¹

LEGEA TRUPULUI – POVESTEA UNEI VIEȚI. O CARTE DE DEBUT JUCATĂ PREA TÂRZIU

THE BODY'S RULE – THE TALE OF A LIFE. A BELATED DEBUT NOVEL

Abstract. *The Body's Rule – The Tale of a Life*, the first novel written by Agârbiceanu (in 1911), only appeared in book form in 1926. The novel – which held significant potential for the chronology of the Romanian novel at the time of its serialized publication (1912) – was initially "forgotten", due to the political instability preceding World War I, and further delayed by the Great Union of 1918 and its author's subsequent turn toward politics and journalism. By the time of its book publication in 1926, the literary landscape had changed so dramatically that the novel quickly became obsolete. However, when restored to its historical place, it reveals itself as a relevant work for the early stages of Realism and a worthy representative of the 20th century Central European fiction.

Keywords: Agârbiceanu, *Legea trupului*, debut novel, realism, Central European fiction

1. Un roman risipit²

Primul roman³ elaborat de Agârbiceanu a fost redactat într-o perioadă mai propice genului scurt, în vecinătăți cronologice destul de slab

¹ Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, Academia Română < mihaita.stroe@inst-calinescu.ro >.

² Textul reprezintă un fragment dintr-o teză de doctorat în curs de redactare, care are ca temă un studiu monografic Ion Agârbiceanu

³ „Primul meu roman”, cum îl numește Ion Agârbiceanu în *Mărturisiri*. Eticheta „roman” mai purtase și povestirea de mai mare întindere, *Căsătoria lui Ludovic Petrescu*, apărută în foileton (și rămasă astfel) tot în 1912, în revista *Cosânzeana*. Pe aceasta autorul o numește în mai multe rânduri o etapă premergătoare scrierii romanelor. Nici în edițiile de *Opere* supravegheate sau îngrijite de G. Pienescu, respectiv Ilie Rad, *Căsătoria lui Ludovic Petrescu* nu mai apare în volumele dedicate romanelor, ci în cele de nuvele.

reprezentate în cadrul speciei. Ultimele reușite notabile fuseseră semnate de D. Zamfirescu și I. Slavici (în descendența ultimului, critica avea să-l plaseze tematic, retroactiv, și pe prozatorul din Cenade), următoarele romane semnificative apărând după *Unire*, purtate și propulsate de valurile de emancipare, liberalizare și modernizare a societății și literaturii, trecând prin borna lui 1920 (*Ion*). *Povestea unei vieți* este scris în aproximativ patru săptămâni, după spusele autorului, în toamna anului 1911, deci curând după mutarea din parohia din Munții Apuseni (zona Roșia Montană) în Orlat, lângă Sibiu, și apare în foileton în paginile *Luceafărului* condus de Octavian Goga, mutat la Sibiu de la Budapesta, revistă al cărei prozator reprezentativ Agârbiceanu rămăsese.

Cele douăzeci și două de capitole numerotate cu cifre romane sunt distribuite consecutiv în toate cele 33 de numere pe anul 1912 (în intervalul 1 ianuarie – 16 decembrie). Este, însă, publicat în volum abia în 1926. Poate din acest motiv receptarea romanului în foileton a fost inițial cvasi-inexistentă, deși Agârbiceanu se bucura de statutul și renumele de tânăr scriitor încă din primul deceniu după 1900.

Direcția literaturii momentului, la final de curent sămănătorist și poporanist, când realismul se zbătea pentru a se scutura de naturalism, reclama, poate, mai multă atenție pentru această încercare destul de temeinic alcătuită. Mai mult, nu ne închipuim cum un roman atât de „consumat” (*Luceafărul* avea tiraje și distribuție importante) nu a beneficiat de ecouri instantanee, când scriitorul își amintește că atunci „când se tipărea romanul *Povestea unei vieți*. *Legea trupului*, foarte multă lume se interesa de desfășurarea povestirii, și se cereau perieturi de la tipografie, înainte de a apare continuarea în « *Luceafărul* »” (Agârbiceanu 1941: 558).

Gazeta Transilvaniei anunța în numărul său din Ajunul Crăciunului din 1911 iminența publicării în *Luceafărul* a celui „dintâiu roman” al scriitorului, cu subiect „luat din viața Românilor ardeleni”⁴. Cu șase numere în urmă, aceeași publicație, în aceeași rubrică, anunțase deja *Povestea unei vieți* ca „unul dintre cele mai bune romane cari s’au scris la noi”⁵, fiind prima dintre revistele din luna decembrie care furnizează informația;

⁴ [„Cel dintâiu roman al dlui Agârbiceanu...”], în *Gazeta Transilvaniei*, an LXXIV, nr. 282, 24 decembrie 1911, p. 3, în rubrica „Litere, arte și științe”.

⁵ [Revista «*Luceafărul*»], în *Gazeta Transilvaniei*, an LXXIV, nr. 276, 17/30 decembrie 1911, p. 3, în rubrica „Litere, arte și științe”.

celelalte, *Unirea* din Blaj⁶, *Deșteptarea*⁷, *Românul*⁸ și *Foaia Poporului*⁹, nu aduc informații suplimentare, iar aici se opresc datele atât de lacunare din prima etapă de circulație a scrierii. Să fi fost numărul masiv de pagini motivul pentru care romanul nu a apărut imediat în volum, să fi fost nemulțumirea autorului față de realizarea artistică, să fi fost deznodământul „necuviincios” pentru un tânăr prelat?

De altfel, avem de-a face cu una dintre scrierile despre care vorbește autorul în mai multe rânduri, în deceniile următoare, menționând că, scriind imediat după descoperirea romancierilor ruși și francezi, preia unele tipologii și mecanisme epice. Anna Karenina amprentează și umbrește traseul Olimpiei Grecu din roman, soarta tragică a femeii prinse în mecanismul zdrobitor al societății opace la nevoile inimii. Avem o scenă a trăsurii similară celei din *Madame Bovary* și chiar câteva personaje strânse la o serată asistă la o conferință care dezbate rolul Annei Karenina în scrierile lui Tolstoi, discutând problemele sale morale, aplicate la societatea transilvăneană. Agârbiceanu notează:

„am pornit delà o întâmplare reală, care nu s'a sfârșit însă prin dramă răsunătoare, ci s'a continuat într'un tragic mut. [...] Eu n'am văzut acest personaj evoluat până la dramă, dar îl cred real. De el mai aveam nevoie în roman pentru a descrie viața socială și culturală din Ardeal, la acea dată” (Agârbiceanu 1941: 555),

lucru pe care-l puteam intui dacă avem în minte datele biografice ale personajului central, Ion Florea, care parcurge, până la un punct, exact pașii formării creatorului său. Eșafodajul biografic este menținut și aici până la „decolarea” povestirii căreia îi împrumută credibilitate.

2. Receptarea, după 14 ani

Revenind la receptarea scrierii, observăm că ea are loc, în mod real, abia 14 ani mai târziu, în 1926, la publicarea ei în volum, cu titlul *Legea trupului*,

⁶ [„Primul roman al d-lui Ioan Agârbiceanu”], în *Unirea*, an XXII, nr. 1, 2 ian. 1912, p. 5.

⁷ [„Luceafărul”], în *Deșteptarea*, an VIII, nr. 7, 16/29 februarie 1912, p. 3.

⁸ [Povestea unei vieți], în *Românul*, an II, nr. 1, 1/14 ianuarie 1912, p. 12.

⁹ [Revista „Luceafărul”], în *Foaia poporului*, an XIX, nr. 52, 25 dec./7 ian. 1912, p. 15.

când apare în cadrul editurii bucureștene Alcalay & Co, într-un climat literar cu totul diferit celui de la 1911-1912. Titlul inițial, *Povestea unei vieți*, se transformă în subtitlu, pentru a crea un binom cu al treilea roman al lui Agârbiceanu, *Legea minții*, purtător al subtitlului *Povestea altei vieți*, redactat în 1914, în timpul Războiului, neapărut în foileton și nepublicat până în 1927. În deceniile următoare, aceste două romane vor fi analizate deseori împreună pentru a facilita antiteza eroilor și destinelor. În mod clar, Agârbiceanu scrie *Legea Minții* ca alternativă la *Legea Trupului*, dar publicarea *Legii Minții* (1927) n-ar fi avut impact fără (re)publicarea romanului din 1912. Așadar, în primăvara anului 1926, secțiunea „Ecouri” a *Universului Literar* anunța intrarea la tipar a *Legii Trupului*¹⁰, pe care ziarul *Biruința* îl numește „lucrare de tinerețe”¹¹. În luna mai, romanul deja apărut contabilizează primele cronici și recenzii.

Numărul din mai al *Sburătorului* înregistrează, sub semnătura cronicarului său, Pompiliu Constantinescu, o primă receptare, poate cel mai bine articulată și argumentată. Autorul e fixat în categoria scriitorilor ardeleni pretendenți ai rangului întâi, sortiți să nu-și depășească condiția fără eliminarea câtorva metehne, mai ales atracția fatală spre didacticism („imixtiunea atitudinii etice”): „D. Agârbiceanu sălășluiește în sufletul său existența dublă a moralistului sever și ispita poetului ce vrea să-și plece urechea la vuetul pasiunii. Învinge, desigur, cel dintâi, în paguba scriitorului și spre regretul nostru” (Constantinescu 1926: 38-39). Asupra acestui loc comun al reproșurilor vor reveni ulterior, cu mai multă clemență, dar și din alt loc al istoriei, G. Călinescu și Eugen Simion. Pompiliu Constantinescu găsește suficient talent la Agârbiceanu pentru a-i scoate în evidență și reușitele: personajul Olimpia, premisele epice generale, calitatea de document al înfruntărilor electorale dintre maghiari și români (cu toată inerția lor), scena trăsirii. O obiecție adusă, pe care o putem considera nedreaptă, este insuficienta prospectare psihologică a protagoniștilor („...scenele din care ar putea storce mai multă sevă umană sunt estompate cu precauție teologală; o coborâre în abisul sufletului ar fi o profanare” – Constantinescu 1926: 38). Dacă în cazul Olimpiei Grecu criticul pare mulțumit, în cazul lui Ion Florea, care

¹⁰ [Rubrica „Ecouri”], în *Universul literar*, an XLII, nr. 13, 18 martie 1926, p. 16.

¹¹ [„Legea trupului”], în *Biruința*, an I, nr. 16, 6 mai 1926, p. 2.

„beneficiază” de zeci de pagini de sondări psihologice și sufletești credibile, e nesatisfăcut din cauza deznodământului, de direcția de gândire pe care o consideră neverosimilă. Însă tipul reprezentat de Florea este, să nu uităm, unul ardelenesc, poziționat la finalul secolului al XIX-lea, crescut în spiritul încă influent la acea dată al Școlii ardelenice, nicidecum unul interbelic. Poate că, așa cum apreciază Pompiliu Constantinescu, „...autorul e cu două generații literare în urma noastră [...] în momentul actual de evoluție al prozei românești” (Constantinescu 1926: 39), dar chiar de atunci, din tinerețe, datau faptele și arhitectura romanului. Păcatul de a nu apărea la timpul lui, devine întâiul capăt de acuzare al romanului.

La finalul aceleiași luni mai, N. Iorga, favorabil ca întotdeauna scriitorului ardelean, poartă, pe terenul unei cronici noi, vechi lupte cu ideile din *Sburătorul*, bonificând moralismul, limba, bunele moravuri din roman. El propune o altă cheie de lectură, una a dreptății sociale și morale în insectarul lumii transilvane, obligate să-și câștige locul și identitatea, și vede prețioase mici secvențe ale muncii, voinței și vitalității tinerești, apreciind

„țăranul care-și gătește copilul de școală la oraș, mama de la țară care-și plânge puiul când pleacă între străini, «găzdoia» care știe promite și batjocori după împrejurări [...], « studenții » care învață când cizmarul bate cuiele din odaia de alături.” (Iorga 1926: 3).

N. Iorga continuă feudele cu critica vremii, „oarbă” la scrierile pe care teoreticianul sămănătorismului le consideră de căpătâi, și face apel la publicul cititor pentru îndreptarea celor îndurate de scriitorul „pe care-l tăgăduiește toată legiunea modernistă, născocitoare a unor subiecte nemaștiute, îmbrăcate într-o formă nemaiscrisă și nemaivorbită, acela pe lângă care e o datorie de bun gust, de bună creștere de a trece ca pe lângă un mort” (Iorga 1926: 3). Iorga știe, însă, ceva ce ceilalți comentatori nu știau atunci și anunță, fără emfază, volumul *Legea minții*, inedit de mai bine de zece ani, care avea să apară un an mai târziu.

Criticul și istoricul literar Octav Botez jalonează, în recenzia din numărul 5-6 al *Vieții românești*, aceleași criterii așezate de Pompiliu Constantinescu, rămânând în perimetrul evaluării critice propus de

acesta din urmă. Astfel, scrierea ar avea numeroase tronsoane de prisos, personaje insuficient dezvoltate, stil îngreunat de particularități dialectale. Ca în *Sburătorul*, crede că personajul Olimpiei rămâne „una din cele mai vii creații feminine ale prozatorului ardelean”, scena seducției este admirabil controlată, iar cadrul povestirii, în ansamblu, devine atractiv prin fenomenul electoral și micro-relațiile societale descrise. Octav Botez găsește, însă, deznodământul doar predictibil în circularitatea și conexiunea sa cu mottoul din *Epistola către Romani* a Sfântului Apostol Pavel¹², *nu și nereușit*, fiind singurul recenzent care accentuează valoarea acestui citat de deschidere, cu rol de epitom al sorții lui Ion Florea. De fapt, aici rezidă toată teza morală/moralizatoare ce i se impută lui Agârbiceanu, în forțarea ilustrării unui cunoscut precept scripturistic: al irelevanței voinței și intențiilor pure ale omului lipsit de grația (*pronia*) divină, în fața legii implacabile a somaticului. În rest, celelalte personaje trăiesc și mor în orizontul unei cumsecădenii față de care nu se poate obiecta decât că n-ar atrage suficient conflict. În fine, criticul ieșean sancționează și cauționează concomitent lipsa de consistență ce traversează textele mai lungi ale ardeleanului:

„Aceeasi lipsă de dibăcie și inegalitate în tratarea subiectului, neglijență în execuția artistică, psihologie uneori simplistă sau naivă, alteori profundă și pătrunzătoare, aceeași nobilă preocupare de moralist și preot față de problemele etice și scopurile supreme ale vieții.” (Botez 1926: 316-317).

Săptămânalul clujean *Societatea de mâine*, condus, între alții, de Vasile Goldiș și D. Gusti, publicație ce prindea și lucrările social-economice ale ASTREI, dedică, sub condeiul lui Al. Ciura, vechi prieten al scriitorului, o pagină întreagă recent publicatului roman. Integral favorabilă („N-avem decât elogii pentru acest roman” – Ciura 1926: 466), cronica va consemna

¹² „Nu înțeleg ceia ce fac, pentru că nu îndeplinesc binele pe care-l voiesc, ci răul pe care-l urăsc. Văd altă lege în măduarele mele, potrivnică minții mele, care mă robește legii păcatului, lege scrisă în măduarele mele. Nenorocitul de mine om! Cine mă va scăpa de trupul acesta plin de moarte?” (*Epistola către Romani*). Practic, pentru Octav Botez, pericopa scripturală e un *spoiler* care strică plăcerea lecturii prin dezvăluirea prematură a surprizei.

prin vocea semnatarului amintirea primei lecturi, direct din paginile *Luceafărului* (fondat în 1902, chiar de el, împreună cu A.P. Bănuț și Octavian Goga). Remanente sunt imaginile celor două personaje importante, Ion Florea și Doamna Olimpia, în rest, Ciura doar despătorește acțiunea operei, insistând cu migală pe descâlcirea hățișului sufletesc dintr-un episod sau altul. Ca și Pompiliu Constantinescu și Octav Botez, ar dori scurtată prima parte a romanului, căreia îi găsește virtutea de arhivă a perioadei. El însuși este produsul mediului descris de Agârbiceanu și vizitarea acestor locuri ale memoriei nu-i descoperă stridențe sau diluări clișeizante. În încheiere, compară finalul lapidar cu cel al lui *Ion* și cu *În cetatea idealului* al lui Dem. Theodorescu.

Interesantă ca încercare de a fi mai mult decât un pas lateral față de opiniile din *Sburătorul*, și, mai degrabă, sinteză a părerilor de acolo cu antitezele „aliaților istorici” ai scriitorului ardelean, este recenzia redactorului de la *Adevărul literar și artistic*, bibliograful și istoricul literar George Baiculescu. Judecățile, în sine pertinente și chibzuite, sunt „scoase din joc” de necunoașterea cronologiei scrierilor lui Agârbiceanu. Baiculescu, luând în considerare momentul tipăririi, și nu pe cel al scrierii, pleacă de la premisa greșită că *Legea trupului* ar fi o operă de legătură, de tranziție („puntea de trecere dela literatura cu teză morală [...] – la preocuparea literaturii ca artă” – Baiculescu 1926: 7), în care scriitorul ar părăsi metodele agrar-populiste (sămănătoriste, poporaniste) de dinainte de Război, pentru o viziune realistă asupra prozei. Cum am amintit la început, romanul *Legea trupului* era anterior și precursor *Arhanghelilor* în privința unor tipologii și chiar a atitudinii de a scrie proze de largi desfășurări. De remarcat că Baiculescu este printre primii care ies din retorica anti-sămănătoristă și anti-poporanistă, curente în care se sedimentaseră și se osificaseră definitiv un desant de autori, totuși pasageri și conjuncturali, ale căror nume mai sunt reținute doar de paginile revistelor fanion (ca *Sămănătorul* și *Viața românească* de la începutul lui 1900) și ale sateliților lor. Abia mai târziu, realismul nescuturat complet de mărci romantice al scrierilor lui Agârbiceanu e încadrat just de istoriile literare. Până atunci, autorul cronicii despre care vorbim îi scoate la iveală trăsăturile: evocarea claselor orașului mic ardelean, tipologia subcotată, dar ilustru identificată a ratatului (Petru Botezan), pornirea egoistă a mamei în stare să-și nenorocească fiica pentru propriile dorințe, hipnotizanta artă a

seducției femeii mature. Cronicarul nu se lasă orbit de reușite și panoramează în cronică și vechile neajunsuri ale prozatorului:

„Ceea ce ținea totuși în loc această literatură, era îngrădirea concepției într-un infinit proces de precepte morale; lupta dintre diavol și zeu, dintre viața trupului și viața sufletului, tragedia necurmată – și cu multe fețe – a vieții acesteia etc., tuturor acestora autorul le pune înaintea un principiu înalt, sau le închidea cu un corolar luminos, voința resemnării, – principiul izbândirii binelui. În felul acesta voința creatoare stăpânea creațiunea inconștientă. Indivizii descriși și analizați în aceste opere sfârșeau prin a recunoaște forța moralei, sau prin a se închina ei. Totdeauna, sau aproape totdeauna, realizarea conflictului însemna, în scrisul d-lui Agârbiceanu, strivirea dușmanului ascuns în toate gândurile și acțiunile omenești, pentru a fi întronată în locu-i, larga filosofie a resemnării, a seninătății morale.” (Baiculescu 1926: 7).

O ameliorare a stilului remarcă și tânărul publicist Ion Breazu. El consideră incursiunea în psihologia feminină, prin doamna Olimpia, semnul unui potențial încă neatins în scrisul lui Agârbiceanu, dar regretă lipsa reliefului sufletesc pentru Mărioara, fiica Olimpiei, lăsată pradă acelui soi de sentimentalism care decolorează orice intenție de individualizare a personajului. Ion Breazu își deschide textul din *Cosânzeana* cu stabilirea unei înrudiri cu Slavici, diferența dintre cei doi fiind că în timp ce autorul *Marei* operează mai adânc pe spații mai înguste, autorul *Arhanghelilor* deșelenește spații mai vaste din lumea ardeleană, fără a căuta profunzimi. Comun le-ar fi „tezismul” ca simptom emergent, numai când, avântându-se mai adânc în abisurile unui personaj, trebuie să rezolve un conflict ireductibil, prin tăierea nodului gordian. Ion Breazu, viitor profesor la Facultatea de Litere din Cluj și devotat apărător al spiritului din provincia natală, înțelege că eroii lui Agârbiceanu calchiază tipuri ardelene ale clasei culte, puternic înșurubate în spiritul ideologic moral al Bisericii („Pe sub cupolele acestora treceau aproape toți cei care se desprindeau din sat pentru a intra în rândurile intelectualilor” – Breazu 1926: 271-272). Cu toate acestea, nu consideră acest argument suficient pentru a nu răsufla și

fizionomii proprii. În *Legea trupului* vede o tentativă de „evadare de sub tezism cel puțin în ce privește viața unora dintre eroii săi” (Breazu 1926: 272), doar că exact aici Pompiliu Constantinescu vedea legea morală triumfând prin pedeapsă, contrapunctul moralei. Scriitorul s-ar găsi, deci, în poziția ingrată de a fi inculpat la același capăt de acuzare de către critică și dacă își răsplătește, și dacă își pedepsește personajele. Desigur, deși aparent subțiată în această lumină, judecata criticii are în fond dreptate, dar dintr-un motiv diferit: compoziția lui Agârbiceanu nu ar trebui să conducă la punctul în care deznodământul personajelor să fie imperativ orientat către extreme, către idilism sau prăpastia fatalității. Pașii personajelor bătătorind aceleași cărări sau prea puținele traiectorii potențiale ale eroilor sunt cauza pentru care „tezismul” apare doar ca simptom, nu ca o cauză, al unei neputințe artistice. În final, atitudinea echilibrată a lui Ion Breazu se recalibrează și reușește să deceleze un echilibru laudabil în sublinierea valorii pe care cititorii din Regat s-ar putea să nu o sesizeze la fel de ușor precum transilvănenii. Nu-și face iluzii și admite posibilitatea perisabilității, dacă faptele romanului nu se cristalizează cu timpul în documente ale vremii („Cu siguranță ele nu vor displace cel puțin unei generații aici în Ardeal” – Breazu 1926: 272). Cu același tact, își exprimă speranța că scriitorul, deja în proces de îmbunătățire, se va îngriji suplimentar de stilul următorului roman și se va folosi de adjectivele tot mai variate intrate în uzul limbii, renunțând la ardelenisme. Venind de la un confrate ardelean, e drept, mai tânăr, nu putem să nu luăm în seamă impresia pe care o vor fi făcut-o la vremea respectivă cele 426 pagini ale *Legii trupului*.

Povestea unei vieți ar marca o realizare notabilă dacă n-ar fi, alături de *Povestea altei vieți*,

„de-a binelea rătăcite într-o epocă străină firii lor. În plin modernism, contemporan cu Hortensia Papadat-Bengescu [...] și Camil Petrescu, Agârbiceanu nu poate face decât figura unui moralist naiv, impregnat de spirit religios, fără nicio legătură cu emancipata societatea românească dintre războaie.” (Manolescu 2008: 492),

cum spune Nicolae Manolescu. Neșansa lor, de a nu câștiga vizibilitate tocmai în perioada în care au fost concepute, anacronismul, au lăsat prilejul

criticii, care nu (mai) urmărea de aproape parcursul scriitoricesc al lui Agârbiceanu, să le judece în rând cu aparițiile generațiilor interbelice. Acest roman a concurat cu adversare de la altă categorie de vârstă și a pierdut. Sosit chiar și cu o întârziere de un deceniu și jumătate, înregistrează suficiente aprecieri din partea cronicarilor și cititorilor din interbelic, în ciuda lipsei generice de răbdare pentru acest tip de romane-fluviu. O resituare în ordinea lor firească, în cronologia romanului românesc, a *Legii trupului* și a *Legii minții*, ar fi benefică atât speciei, cât și autorului.

3. Romanul „matrioșcă”

Alimentându-se din același rezervor biografic ca și celelalte două romane scrise până la Unire, *Legea trupului* conține virtual trei mari compartimente, care pot funcționa perfect autonom: I) parcursul școlar și peisajul citadin și social al Blajului și Budapestei (ambele nenumite), II) povestea tragică a candidatului pentru avocatură, Ion Florea, III) votul cenșitar în localitățile ardeleni aflate sub influența maghiară. De aici, acele reproșuri pentru paginile de prisos din prima parte (școlile) sau din compartimentul median (alegerile).

Parțial roman document, după primul și ultimul dintre compartimentele sugerate mai sus, parțial roman social, după criteriile sugerate de Cosmin Borza, Alex Goldiș și Adrian Tudurachi (2020: 205-220), *Legea trupului* face parte din scrierile de largi întinderi ale lui Agârbiceanu care se acomodează organic în interiorul modelului romanului central-european al secolului al XX-lea, așa cum îl descrie Adriana Babeți în generoasa introducere teoretică (Babeți 2022: 9-98) a *Dicționarului...* pe care l-a coordonat. Revendicarea nu este numai tematică și geografică (totuși, faptele se desfășoară geografic în Imperiu, numeroase tipuri aparțin citadinului, Centrului „mic”, iar intersecția culturală dintre etnii și culturi girează o atmosferă specifică), ci și la nivel de stereotipii și complexe, personajele fiind purtătoare ale markerilor identitari ai Europei central-europene.

Romanul se deschide cu premisele comune la Agârbiceanu: părinți țărani sfătuindu-se în legătură cu ducerea copilului la școală, drămuirea resurselor, drumul spre oraș și contactul pios cu noul mediu. Reconstituirea *background*-ului istețului elev de clasa a IV-a, Ion Florea, se încheagă din amintirile reale ale scriitorului, care-și „duce” personajul la același profesor

de țară cu care studiasse el, profesorul Munteanu (Dăscăluțu'), descris, numit și alintat cu aceleași cuvinte și nume reale, relatate și două decenii mai târziu studenților de la Litere, în *Mărturisiri* (Agârbiceanu 1941: 536). Fără îndoială că timidul personaj care nu se pricepea la jocurile cu mingea este același băiat din Cenade, care a cunoscut Blajul locuind în internate și în gazdă cu numeroși copii de țărani, mai mari sau mai mici. Orizontul opțiunilor de carieră al acestor tineri nu e prea variat, cum aflăm dintr-un paragraf cu valoare istorică:

„Tinerii care, la noi, se pot lăuda cu mai multă experiență, cu mai întinsă cunoștință de oameni și de lucruri, de împrejurări și prefaceri sociale, sânt, de bună samă, candidații de avocat. Seminariștii, viitori preoți, după un an-doi de la terminarea studiilor, alții și mai în grabă, se căsătoresc, se stabilesc în cutare sat, din care cei mai mulți nu mai ies, chiar și dacă ar dori. Cei ce și-au ales cariera de doctor – cu mult mai puțini – își fac praxa medicală la cutare spital prin centre străine, ori trec la miliție, mulți fiind bursieri ai armatei. Apoi, într-un anumit răstimp, și unii și alții se stabilesc în cutare oraș, din care rar se mai strămută. Însă candidați de avocat, doi-trei, chiar mai mulți ani, sânt liberi ca pasările cerului, trec dintr-un oraș în altul, dintr-o cancelarie avocațială într-alta. Azi sânt în cutare orășel din Ardeal, unde e numai judecătorie, peste trei luni într-altul, unde funcționează și un tribunal, peste-o jumătate de anul sânt în Banat sau în cutare colț al Bihorului.” (Agârbiceanu 2016: 661).

3.1. *Primul compartiment. Școala*

Această societate închisă, a gimnaziilor de fete și băieți, cu pedagogi și profesori inflexibili moral, „din vechea gardă”, sau cu dascăli tineri, deschiși spre științele naturii și socializarea tinerilor (pe care le prețuiește în special N. Iorga, pentru că înseamnă viață adevărată) punctează decisiv pentru capitolul realism.

Ion Florea este un tânăr isteț, abil în a câștiga simpatia profesorilor și a urca în fruntea clasei. Se adaptează treptat și își caută locul în noua lume a tinerilor studioși, participând la societatea de lectură unde se

remarcă și pe care aproape ajunge să o conducă (la fel ca autorul). De la această bornă, romanul începe să se scuture de biografeme și să își desfășoare premisele intrigii: apar propensiunile tinerești spre cunoașterea celuilalt gen, tânărul observă și supralicitează „semne” până atunci invizibile, cum sunt desele promenade ale unei anumite fete prin dreptul cvartirului unde locuiește. Are impresia unei chemări, căreia, pe negândite, îi dă curs. Ajuns în internatul de fete, loc interzis tinerilor de la școala de băieți, alarmează întregul ecosistem. În graba evadării, Ion Florea pierde pălăria ce va servi drept indiciu incriminator în viitorul consiliu școlar întrunit pentru a-i aduce exmatricularea. Scapă cu scăderea drastică a notei la morală. Prețul plătit pentru a o vedea îndeaproape pe Mărioara pare nesemnificativ pentru un tânăr aflat în primele prospectări ale necunoscutului iubirii. Timpul trece și devine student la Drept în „societatea vitregă a altui neam”.

„În vavilonia capitalei, studențimea română se pierdea ca niște fire de nisip împrăștiate de vânt. Cei care aveau o locuință comună, cei care se întâlneau la vreo cafenea, cei care frecventau localul societății de lectură, mai știau unii de alții și de nevoile ce-i apăsau. Dar cei mai mulți trăiau risipiți, ascunși, pierduți, unii muncind cu râvnă, alții, puțini, căzând, ruinați, în adâncuri, în vâltori, de unde nu mai este întoarcere.” (Agârbiceanu 2016: 654).

E vorba, desigur, de Buda studenției lui, unde revine tapetând paginile cu propria biografie. Ca și el, Ion Florea se descurcă greu cu limba străină în primii doi ani, după care, asimilând-o, își câștigă o bursă și un bun renume. Parcursul tinerilor pretendenți la statutul de intelectual, indiferent de categorie, trece adesea prin capitala Imperiului, perpetuând „acest complex al dependenței și inferiorității față de marile puteri, așa cum, de obicei perifericul se poziționează aservit față de un centru care își propagă intens propriul model” (Babeți 2022: 37). Răspunsul, compensatoriu, are clișeele lui în roman: respingerea limbii maghiare de către Florea, ca fiind „urâtă” și „grea” și care chiar îl sabotează („el se gândea numaidecât ce splendid răspuns ar fi dat, dac-ar fi vorbit românește” – Agârbiceanu 1973: 58), gravitarea în jurul comunităților naționale, rezistența prin etnocentrism, conservatorism.

Înainte de a părăsi această primă parte organică a romanului, pe care „am fi dorit-o abreviată, dacă nu reținea date prețioase în legătură cu viața ardelenescă pe care literatura noastră modernă, în complectă necunoștință de cauză, nu o mai poate evoca...” (Ciura 1926: 466), trebuie amintit personajul Petru Botezan, pe care numai George Baiculescu are răbdarea să-l observe, dintre comentatorii „la cald” ai cărții. Petru Botezan e un exponat de căpătâi al insectarului de „ciudați” pe care-i cultivă Agârbiceanu preponderent în povestiri. Personajul apare în două secvențe, acum și la final, astfel că, dacă dăm crezare spuselor autorului, că nu și-ar rescrie, completa sau augmenta ulterior manuscrisele, inserarea din primul act a acestui personaj, „pistol al lui Cehov”, devine de-a dreptul providențială. Botezan este un presupus student la Filosofie, pierde-vară, multiplu supraviețuitor în derivatele societăților pestrițe din localurile „de pierzanie”; el nu apare ca o victimă, nici măcar a delăsării, ci are o filosofie proprie, un relativism moral, în care hedonismul și oportunismul amoros sunt justificate de lipsa de sens a tuturor lucrurilor pe lume. Aceste crezuri îi conferă o autonomie considerabilă. Un anti-Don Juan, le consideră „doctoratele” lui pe amantele între care navighează, în ciuda lipsei oricărui atu fizic, intelectual, economic. Schimbat de fiecare dată, apare la ușa colegilor de dormitor ai lui Ion Florea, când cerând bani, când bogat, când hămesit, când întors din vilegiaturi în străinătate. În Botezan, ins eminent citadin, identificăm acel exponent al „voioasei apocalipse” (termenul lui Hermann Broch¹³), „fără forță de împotrivire, printr-o acceptare aproape voluptuoasă a haosului, printr-un refugiu în divertisment și superficial, într-o lume ale cărei valori se răstoarnă lent” (Babeți 2022: 43). Rolul său crucial în narațiune apare tocmai la final, în această etapă fiindu-i lui Florea total antipatic, straniu în haosul său, contrar disciplinei și poziției rigide moral a studentului la Drept.

¹³ Termenul „fröhliche Apokalypse” apare în volumul lui Hermann Broch, *Hofmannsthal und seine Zeit: eine Studie* (1974: 40), pentru a descrie starea Imperiului Austro-Ungar, în special a Vienei, de la finalul secolului al XIX-lea până la dezastrul Primului Război Mondial, interval în care avalanșa de schimbări sociale, cumulate cu industrializarea și dinamica etnică și religioasă, dădeau sentimentul unei instabilități iremediabile, prevestitoare a năruirii iminente a lumii autorului.

3.2. Celelalte două compartimente. Candidatul de avocat și alegerile

Al doilea compartiment al *Legii trupului* începe la capitolul al cincilea și ține până la final, înglobându-l ca interludiu și pe cel legat de alegerile politice. Tânărul candidat în Drept, după peregrinări de un an și jumătate prin mai multe orașe, sosește în gara orașului X pentru a se angaja la un bătrân avocat și e întâmpinat de un vechi coleg de facultate care-i profetește că, găsind suficientă animare în viața socială a românilor din localitate, va rămâne în X. Încă din acea seară, are loc prima intersectare cu doamna Olimpia Grecu, tânăra soție a bătrânului și bogatului avocat Vasile Grecu, influentă figură locală. De aici apare suita de vârtejuri care pun romanul în mișcare. Domnișoara Mărioara, pentru care pătimise în liceu, este fiica doamnei Olimpia; cei doi tineri se apropie firesc și perspectiva unei căsătorii crește în marginea imaginii pe care tânărul și-o consolidează în oraș. Dragostea lor este, însă, dizolvată, întârziată de distanța pozițiilor sociale și, mai ales, de tornada emoțională a influenței soției de avocat. Olimpia dorește să-și răzbune tinerețea irosită, uită de toate convențiile lumii în care trăiește și face orice să ajungă la Ion Florea, chiar în dauna și spre nenorocirea propriei fiice. Femeie inteligentă și capricioasă, dar orbită de pasiune, Olimpia profită de conjunctura politică a dizolvării forurilor centrale de conducere și-și convinge soțul să candideze pentru un post de deputat în Capitală, unde o trimite cu viclenie și pe Mărioara, pentru a deveni pianistă.

Aici intervin zecile de pagini legate de „al treilea compartiment”, al procesului electoral din circumscripțiile rurale, tronson care ar putea constitui o nuvelă separată, întrucât aduce personaje noi, fără rol ulterior în narațiunea principală. Notăm astăzi cu interes câteva instantanee ale procesului: promisiunile, șantajul și șicanele maghiare din perioada electorală; caracterul cameleonic al unora dintre figurile importante ale satelor (profesori, notari); falsele speranțe și mobilizarea greoaie a celor cu drept de vot, persoane cu bune intenții ce se străduiesc să rețină numele candidatului lor și care, din cauza emoțiilor, dau greș, invalidându-li-se voturile. Tot aici merită amintit personajul căruia i se spune Peștele, țăran voinic, „dintr-o bucată”, dar isteț și abil în remedierea neajunsurilor de moment, reușind să strecoare țărani de rând la vot, în locul celor care lipsesc.

E, din nou, un mediu bun pentru cultivarea cu dublă măsură a stereotipurilor specifice mentalității spațiului central-european de secol trecut, stereotipuri, pe de-o parte depreciative, aplatizante – când e vorba de străini și chiar de românii favorabili ideilor stăpânirii, pe de altă parte, flatante – când e vorba de membrii grupului propriu, superiori prin capacitatea de adaptare și chiar prin ingeniozitatea înșelăciunilor „nobile”.

Rezultatul acestor lungi pagini (dincolo de cel documentaristic) este alegerea politică a lui Vasile Grecu și mutarea pentru studii a Mărioarei în Capitală. Cancelaria e lăsată pe mâinile lui Ion Florea, adus astfel și mai aproape de brațele doamnei Olimpia.

Agârbiceanu îi dedică Olimpiei suficientă atenție pentru a-i crea propriile pârgii și mecanisme, credințe și monologuri, încât nimic din purtările ei nu poartă amprenta arbitrarului sau conformismului moral. O adevărată vampă în raport cu bărbății din oraș, cade pradă la rândul ei unor resorturi pe care nu le poate stăpâni, fiind robită de tinerețea și pronunțatele trăsături bărbătești ale candidatului de avocat.

Și personajul Ion Florea primește aceeași atenție. Devotamentul său încăpățânat pentru valorile moralei creștine nu constituie în sine o scădere, ci forțarea unei viziuni maniheiste a vieții din partea autorului. Scriitorul inserează *deus ex machina* factorul destabilizator (pe Doamna Olimpia), fondat pe preconceptul „tezist” al ispitei (trupești, aici), căreia nu i se poate rezista sub nicio formă, nici măcar conștientizând-o (cu trimitere la motto-ul romanului, din *Epistola către Romani*), căci rezistența este numai întârziere, nu pas spre izbândă, cum concluzionează și Ion Florea în roman. Cum am amintit anterior, situația este facilitată de conceptul religios al grației divine, din sfera dogmatică a catolicismului.

Există două drumuri cu trăsura, menționate de recenziții romanului, bine elaborate, deși nu într-un tot original (a se vedea referințele la *Flaubert*), în care timp de ore bune Olimpia Grecu și tânărul avocat călătoresc singuri în noapte. Aici se dă lupta finală pentru Ion Florea, ciocnirea voinței rațiunii cu slăbiciunea trupului. Dacă inițial tânărul rezistă, șocul asediului îl face să cedeze la întoarcere și, mai mult de atât, să-l transforme într-o simplă marionetă a Olimpiei.

Tragedia se consumă spre final, când se apropie data întoarcerii lui Vasile Grecu și a Măriucăi. Nesuportând amestecul propriei mizerii cu dragostea pentru Măriuca, fuge cu pretextul de a-și lua diploma. În orașul T.M. îl reîntâlnește pe Petru Botezan, alcoolic îndrăgostit de felurite

ibovnice de ocazie, în culmea decadenței, predicând o viziune nouă: a unei lumi unde obiectivul e căutarea efemeră a unei femei, în slăbiciunile căreia să te adăpostești cu minciuni și jurăminte. Îngrozit de posibilitatea transformării într-un astfel de om, eventualitate respingătoare, de care remarcase că se apropiase periculos de mult, Ion Florea se sinucide chiar cu pistolul lui Botezan. Olimpia, în pragul nebuniei după plecarea tânărului, își declară sincer sentimentele pentru amant în fața soțului și pleacă spre T.M. Aflând vestea sinuciderii iubitului ei, se îneacă în Mureș.

4. Concluzii

Romanul *Povestea unei vieți*, apărut în foileton în 1912 și publicat în volum în 1926, cu titlul *Legea trupului* și subtitlul *Povestea unei vieți*, a fost primul în ordinea cronologică a romanelor scrise de Ion Agârbiceanu. Suntem îndreptățiți să credem că, în alte condiții, la data redactării, scrierea s-ar fi putut bucurat de o evaluare critică mai exactă, care l-ar fi cotate mai sus în ierarhia și evoluția romanului românesc. Realismul bine dozat, grija locală pentru psihologia câtorva personaje, în special pentru personajul feminin, marchează o desprindere de rural, decorativ, idilic și vestigiile romantismului. Bun poligon de încercare pentru *Arhanghelii*, lucrare cu o soartă mai bună, formează împreună cu *Legea minții* (scris în 1914, publicat tot târziu, în 1927) un roman-diptic, în care Agârbiceanu discută posibilitățile condiției umane aflate sub legile divine, anume dacă omul poate avea prin forțe proprii un răspuns în fața ispitei.

Bibliografie

- Agârbiceanu, I., 1926, *Legea trupului. Povestea unei vieți*, București, Editura librăriei „Universala” Alcalay & Co.
- Agârbiceanu, I., 1927, *Legea minții. Povestea altei vieți*, București, Editura librăriei „Universala” Alcalay & Co.
- Agârbiceanu, I., 1941, „Mărturisiri”, în *Revista Fundațiilor Regale*, an VIII, nr. 12, decembrie 1941, p. 555-558.
- Agârbiceanu, I., 2016, *Opere, V. Romane*, ediție îngrijită, notă asupra ediției, note și comentarii, referințe critice și glosar de I. Rad, București, Academia Romană, Fundația Națională pentru Știință și Artă.
- Babeți, A., 2022, *Dicționarul romanului central-european din secolul XX*, ediție îngrijită de O. Fotache, Iași, Polirom.

- Baiculescu, G., 1926, „Ion Agârbiceanu: «Legea trupului» (roman)”, în *Adevărul literar și artistic*, an VII, nr. 291, 4 iulie 1926, p. 7.
- Borza, C., Al. Goldiș, A. Tudurachi, 2020, „Subgenurile romanului românesc. Laboratorul unei tipologii”, în *Dacoromania litteraria*, an VII, p. 205-220.
- Botez, O., 1926, „Ioan Agârbiceanu, *Legea trupului (Povestea unei vieți)*”, în *Viața românească*, an XVIII, nr. 5-6, mai-iunie 1926, p. 316-317.
- Breazu, I., 1926, „Ion Agârbiceanu, *Legea trupului (Povestea unei vieți)*”, în *Cosânzeana*, an X, nr. 27-28, 11 iulie 1926, p. 271-272.
- Broch, H., 1974, *Hofmannsthal und seine Zeit: eine Studie*, Berlin, Suhrkamp Verlag.
- Ciura, Al., 1926, „Ion Agârbiceanu, *Legea trupului (Povestea unei vieți)*”, în *Societatea de mâine*, an III, nr. 25-16, 20 și 27 iunie 1926, p. 466. Textul apare ulterior, cu un scurt șapou, și în *Patria*, an VIII, nr. 149, 11 iulie 1926.
- Constantinescu, P., 1926, „Ion Agârbiceanu: *Legea trupului (povestea unei vieți)*”, în *Sburătorul*, an IV, nr. 3, mai 1926, p. 38-39.
- Iorga, N., 1926, „Un roman de I. Agârbiceanu”, în *Neamul românesc*, an XXI, nr. 104, 31 mai 1926, p. 3.
- Manolescu, N., 2008, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Pitești, Editura Paralela 45.
- [„Cel dintâiu roman al dlui Agârbiceanu...”], în *Gazeta Transilvaniei*, an LXXIV, nr. 282, 24 decembrie 1911, în rubrica „Litere, arte și științe”, p. 3.
- [„Legea trupului”], în *Biruința*, an I, nr. 16, 6 mai 1926, p. 2.
- [„Luceafărul”], în *Deșteptarea*, an VIII, nr. 7, 16/29 februarie 1912, p. 3.
- [„Primul roman al d-lui Ioan Agârbiceanu”], în *Unirea*, an XXII, nr. 1, 2 ian. 1912, p. 5.
- [Povestea unei vieți], în *Românul*, an II, nr. 1, 1/14 ianuarie 1912, p. 12.
- [Revista „Luceafărul”], în *Foaia poporului*, an XIX, nr. 52, 25 dec./7 ian. 1912, p. 15.
- [Revista „Luceafărul”], în *Gazeta Transilvaniei*, an LXXIV, nr. 276, 17/30 decembrie 1911, p. 3, în rubrica „Litere, arte și științe”.
- [Rubrica „Ecouri”], în *Universul literar*, an XLII, nr. 13, 18 martie 1926, p. 16.

All links were verified by the editors and found to be functioning before the publication of this text in 2025.

DECLARATION OF CONFLICTING INTERESTS

The author declared no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

FUNDING

The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this review/paper.

Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>